

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

STATE REGULATION OF THE TRAINING SYSTEM OF PROFESSIONALS IN TOURISM SPHERE AND THE PROSPECTS OF THEIR FURTHER EMPLOYMENT

Якісна оцінка впливу туризму на світову економіку та щорічне зростання основних показників туристичної галузі сприяє створенню робочих місць та, як наслідок, добробуту населення. Уже зараз у туристичній галузі зайнятий кожен десятий працівник на планеті, але з огляду на темпи розвитку подорожі мають колосальний потенціал для можливостей працевлаштування. Робота в сфері туризму особливо допомагає жінкам, молоді та іншим групам громадян, які часто зазнають труднощів із працевлаштуванням. Беззаперечність ключового значення освіти у подальшому обґрунтованому розвитку будь-якої сфери господарства зумовило наш науковий інтерес до розгляду державного регулювання системи підготовки фахівців у сфері туризму та перспектив їх працевлаштування. У статті розглянуто систему підготовки фахівців у сфері туризму у ЗВО за галуззю знань 24 «Сфера обслуговування» та перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах за напрямом підготовки «Туризм, готельно-ресторанний бізнес». Проаналізовано станом на 2018/2019 навчальний рік кількість ЗВО та закладів професійно-технічної освіти, що здійснюють підготовку студентів за галуззю знань 24 «Сфера обслуговування» та напрямом підготовки «Туризм, готельно-ресторанний бізнес; кількість студентів, що вступили до коледжів, училищ, технікумів, університетів, академій, інститутів, та тих, що випущені за аналогічний період. Незважаючи на те, що останніми роками зростає кількість державних та приватних навчальних закладів, що займаються підготовкою кадрів для туристичної сфери, потреби туристичного ринку у фахівцях різної кваліфікації, за експертними оцінками, забезпечуються лише на 55%. Дефіцит кваліфікованих гідів-супровідників становить 70%. При цьому випускники туристичних спеціальностей не завжди можуть знайти роботу, яка б їх задовольняла. Також узагальнено основні проблеми освіти та зайнятості в українській туристичній сфері. На основі експертних розрахунків Київської школи економіки описано співвідношення кількості туристів і кількості необхідних для їхнього обслуговування в Україні робочих місць.

Ключові слова: туризм, «сфера обслуговування», освіта, зайнятість, державне регулювання.

Qualitative assessment of the impact of tourism on the world economy and the annual growth of the main indicators of the tourism industry contributes to job creation and as a consequence of the well-being of the population. Already, one in ten workers on the planet is already employed in the tourism industry, but given the pace of development, travel has tremendous potential for employment opportunities. Working in the tourism sector particularly helps women, young people and other groups of citizens who often find it difficult to employment. The indisputable key importance of education in the further substantiated development of any sector of the economy has led our scientific interest in considering the state regulation of the system of training specialists in the field of tourism and the prospects of their further employment. The article deals with the system of training specialists in tourism in higher school in the field of knowledge 24 "Service sphere" and a list of professions for training skilled workers in vocational schools in the direction of training "Tourism, hotel and restaurant business". Analysed as of 2018/2019 academic year, the number of HEIs and vocational education institutions providing training for students in the field of knowledge 24 "Service sphere" and the direction of training "Tourism, hotel and restaurant business"; the number of students enrolled in colleges, universities, academies, institutes, and who have graduated in the same period. Despite the fact that in recent years the number of public and private educational establishments engaged in training the tourism industry for the needs of the tourism market in specialists of different qualifications has increased, according to expert estimates, they are provided by only 55%. The shortage of qualified escort guides is 70%. In this case, graduates of tourist specialties can not always find work that would satisfy them. The main problems of education and employment in the Ukrainian tourism sphere are also summarized. On the basis of expert calculations of the Kiev School of Economics, the ratio of the number of tourists and the number of jobs required for their servicing in Ukraine is described.

Key words: tourism, "service sphere", education, employment, state regulation.

УДК 379.85
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-16-11>

Леоненко Н.А.
к. екон. наук, докторант
Навчально-науково-виробничого центру
Національний університет цивільного
захисту України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми підготовки кадрів-фахівців для сфери туризму зумовлена соціокультурними, духовними, економічними змінами, що зробили істотний вплив на розвиток ринку туристичних та освітніх послуг в Україні. Вони характерні інтенсивним розвитком індустрії внутрішнього,

в'їзного та виїзного туризму, що зумовлює потребу в підготовці кадрів масових професій для сфери туристського обслуговування. Натепер готельно-ресторанний та туристичний бізнес є одними зі сфер діяльності, що користуються популярністю як на вітчизняному ринку праці, так і на європейському та світовому. Щорічно велика кількість студентів

українських та європейських ЗВО отримують дипломи про вищу освіту з такому напрямку. Попри це, попит на кваліфікованих фахівців у сфері готельно-ресторанного та туристичного бізнесу залишається досить високим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-методичній літературі питанням розвитку туристичної галузі присвячена велика кількість робіт. Найбільшою мірою представлені питання економіки туризму, стратегічного маркетингу, досліджуються гуманітарні, соціальні аспекти туризму, проблеми інтеграції туристично-екскурсійної діяльності в міжнародні програми тощо. Значний внесок у дослідження вищевказаних аспектів аналізу й організації туристичної індустрії зробили такі вчені, як: М. Біржаков, Н. Кабушкін, В. Квартальнов, В. Кифяк, О. Любіцева, М. Мальська, Д. Стеченко та інші.

Аналіз наукових джерел щодо державного регулювання економіко-господарської діяльності, в тому числі й у сфері туризму, свідчить про вагомий науковий напрацювання В. Бакуменка, Л. Давиденко, А. Дегтяра, С. Домбровської, О. Крюкова, М. Латиніна, С. Майстро, В. Мороза, І. Парубчака, В. Шведун та інших учених.

Теоретичні основи туристської освіти і практика підготовки туристських кадрів показані у наукових працях В. Горського, І. Зоріна, Е. Ільїної, В. Квартальнова, Н. Коніщевої, Ю. Константинова, А. Остапеч-Свешнікова, Д. Смирнова, В. Ткача, Н. Фоменка, В. Чепика.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання державного регулювання системи підготовки фахівців у сфері туризму потребують подальшого ґрунтовного вивчення та детального аналізу. Розширення сфери освітніх послуг, які враховують реальний попит на ринку праці, перспективність підготовки кадрів масових професій для сфери обслуговування, в тому числі в сфері туризму, потреба науково-методичного забезпечення процесів навчання зумовили необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Мета статті полягає в аналізі державного регулювання системи підготовки фахівців у сфері туризму та розгляді перспектив їх подальшого працевлаштування.

Виклад основного матеріалу. Всесвітня туристська організація (ВТО) та міжнародні конференції з туризму (1991–2002 рр.) неодноразово наголошували, що постійне вдосконалення компетентності представників туристської діяльності та професійна підготовка необхідні не лише вузьким спеціалістам готельно-туристського комплексу,

але й суспільству загалом. Подорожі стали невід'ємною частиною повноцінного життя людини, а можливість вільно переміщатися по планеті – невід'ємним правом, яким користується все більше людей по всьому світу. Але подорожі не тільки якісно покращують життя людей, айблагодворно впливають на економіку.

Туризм охоплює величезну сферу готельно-ресторанного сервісу, авіаційного та інших видів транспорту, соціальну і культурну сфери (музеї, театри та ін.). Його розвиток, як професійної сфери діяльності, зумовлений економічними і соціокультурними змінами, що впливають і на стан ринку праці, і на систему освіти в Україні. Він є важливою частиною національної системи організації дозвілля та оздоровлення населення, дає широкі можливості для організації процесів фізичного і морального виховання молоді. Разом із тим туризм як засіб формування міжнародного економічного і культурного простору необхідно розглядати в нерозривному зв'язку з освітою, екологією, цінностями культури і культурно-історичної спадщини, його роллю у формуванні суспільної свідомості і поведінки людей. Туризм створює робочі місця, стимулює експорт і покращує життя мільйонів людей.

Нині у відповідь на потреби туристичного ринку і ринку праці бурхливо розвивається система професійної туристської освіти. Однак вона представлена обмеженим числом профілів, напрямів та спеціальностей підготовки кадрів і не досить розвиненою професійно-кваліфікаційною структурою.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» за галуззю знань 24 «Сфера обслуговування» відбувається підготовка фахівців зі спеціальностей 241 «Готельно-ресторанна справа» та 242 «Туризм» [1].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2007 р. № 1117 «Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» у Розділі 55 «Діяльність готелів та ресторанів» за Національним класифікатором України «Класифікація видів економічної діяльності» відбувається підготовка за професіями: група 55.1 – Діяльність готелів (адміністратор, старший адміністратор, покоївка, портьє, черговий по поверху готелю, кемпінгу, пансіонату та ін.); Діяльність: ресторанів (група 55.3), барів (55.4), їдалень та послуг з постачання готової їжі (група 55.5.) – бармен, офіціант, буфетник, майстер ресторанного обслугову-

вання, готувач напоїв, готувач молочних коктейлів, майстер ресторанного обслуговування водного транспорту, бармен судновий, буфетник судновий, кухар судновий тощо [2].

Станом на 2019 рік в Україні діяло 652 ЗВО [3], з них підготовкою фахівців за галуззю знань 024 «Сфера обслуговування» займаються 137 ЗВО [4] та 172 заклади професійно-технічної освіти за напрямом підготовки «Туризм, готельно-ресторанний бізнес» [5].

За даними Держстату України, станом на 2018/2019 навчальний рік до коледжів, училищ, технікумів усього вступили 35101 студент, випущено – 47741 фахівець; до університетів, академій, інститутів вступило 242487 студентів, випущено – 171150 фахівців.

Підготовка фахівців на початок 2018/2019 року навчального року за напрямком підготовки «Сфера обслуговування» виглядає таким чином: до коледжів, училищ, технікумів вступило 690 студентів, випущено за аналогічний період 1314 фахівців (без урахування осіб, що продовжують навчання з метою здобуття більш високого освітньо-кваліфікаційного рівня); до університетів, академій, інститутів вступило 6163 студентів, випущено за аналогічний період 4877 фахівців [3].

Отже, від загальної кількості студентів, що вступили до коледжів, училищ, технікумів, студенти, що навчаються за напрямом підготовки «Сфера обслуговування», становлять 2,4%; до університетів, академій, інститутів – 2,5%. Від загальної кількості фахівців, що випущено з коледжів, училищ, технікумів, – 2,75% , з університетів, академій, інститутів – 2,84%.

Студенти та навчальні заклади зорієнтовані на вищу освіту як більш престижну, а на туристичному ринку 80% працівників обслуговуючого персоналу виконують обов'язки на рівні середньої ланки. У результаті випускники з дипломами спеціалістів та магістрів, маючи завищену самооцінку, претендують на високу заробітну плату, але не володіють знаннями та навичками, що потрібні керівництву туристичних підприємств. Як свідчить практика, їхня робота не відповідає сучасним стандартам якості послуг та правилам етики обслуговування клієнтів [6].

Натепер український туризм не тягне на статус провідного національного роботодавця. У 2017 році в галузі було 228 тис. робочих місць, або 1,4% від загальної зайнятості, і, за оцінками фахівців, у 2018 році цей показник виріс на 6,6%, до 243 тис. робочих місць (1,4% від загальної зайнятості). Прогноз зростання на наступні 10 років знову-таки незначний – на 14%, до 278 тис. робочих місць.

Такий низький темп розвитку галузі навіть у десятирічній перспективі зумовлений насам-

перед мізерним обсягом інвестицій у цьому секторі. Інвестиції в сфері туризму і подорожей у 2017 році становили 7,9 млрд грн, або 1,9% від загального обсягу інвестицій. Прогноз зростання вкладень – на 5% у рік до 2028 року [7]. Для порівняння в Іспанії 14% населення зайнято в сфері туризму, в США та Хорватії індустрія туризму створює 10% робочих місць, у Німеччині – 6,8%.

Відповідно до звіту UNWTO Україну в 2017 році відвідали 14,23 млн туристів. Це більше за кількість туристів у Сінгапурі, Данії, Ісландії, Чехії, Швейцарії, Норвегії, Австралії, Швеції, Новій Зеландії та ще безлічі інших країн, які відомі давньою історією, унікальними пам'ятками та красивою природою [8].

За словами экс-Міністра економічного розвитку і торгівлі України Павло Шеремета в Запоріжжі на Туристичному бізнес-форумі–2017, 26 туристів, що відвідують Україну, створюють 1 робоче місце за розрахунками експертів Київської школи економіки. При цьому він зазначив, що співвідношення кількості туристів і кількості створюваних для їх обслуговування в Україні робочих місць на сьогодні таке насамперед тому, що люди не готові платити великі суми за ті послуги, які пропонуються, але може змінитися «на краще» у разі появи на туристичному ринку по-справжньому цікавих пропозицій, за які мандрівники готові будуть платити великі гроші [9].

Спираючись на вищевказаний підхід та офіційні дані звіту Всесвітньої туристської організації (UNWTO), можна зробити висновки, що тільки на території України теоретично можуть бути працевлаштовані 547308 осіб, що майже в два рази перевищує наявний рівень зайнятості у сфері послуг, навіть не враховуючи показники внутрішнього туризму та наявний попит на фахівців у сфері обслуговування з інших іноземних країн.

На наш погляд, основними проблемами освіти та зайнятості в українській туристичній сфері є: низький престиж професій у туризмі (особливо робочих), недосконалі освітні програми та невідповідні сучасному світовому досвіду методики, недостатня майстерна професійність викладацьких кадрів, перевага теоретичних знань над практикою, дисонанс між галуззю освіти та розумінням вектора розвитку туристичної індустрії, а саме між державою, профільними департаментами, закладами освіти, туристичним бізнесом та суспільством, відсутність чіткої стратегії розвитку туристичної сфери України.

Всесвітня рада з туризму та подорожей (WTTC) у своїй щорічній доповіді дала якісну оцінку впливу туризму на світову еконо-

міку і зайнятість у 185 країнах і 25 регіонах. Дослідження показує, що на цей сектор припадало 10,4% світового ВВП і 319 млн робочих місць, або 10% від загальної зайнятості в 2018 році. Велика частина витрат мандрівників припадала на ринок дозвілля, який становив 78,5% від загального обсягу порівняно з 21,5% на ділові витрати. На сектор туризму припадало 6,5% від загального обсягу світового експорту і 27,2% від загального обсягу світового експорту послуг [10].

Внутрішній туризм, який становив 71,2% усіх витрат індустрії в 2018 році, показав найсильніше зростання в країнах, що розвиваються. Триваюче збільшення представників середнього класу і стійке зростання глобальних споживчих витрат знову дали змогу сектору подорожей і туризму рости зі швидкістю 3,9% на рік, що перевищує темпи зростання світової економіки восьмий рік поспіль.

США, Китай, Японія, Німеччина і Великобританія стали головними гравцями індустрії туризму: в сукупності вони дають 47% світового ВВП подорожей і туризму. Інтенсивна конкуренція між авіакомпаніями призводить до цінової війни, яка грає на руку мандрівникам, позаяк квитки стають дешевшими, а польоти навіть на далекі відстані доступнішими.

Туризм стає найважливішим двигуном економічного розвитку африканського континенту. В Африці завдяки цій індустрії в найближчі десять років буде створено 32,9 млн робочих місць, за даними WTTC. У 2018 році в секторі працювало близько 24,3 млн співробітників, що становить 6,7% від загальної зайнятості на континенті за аналізований період. WTTC також вказує, що в 2019 році Африка приверне 81,3 млн туристів (показник минулого року становив 67 млн осіб).

Ефіопія, Еквадор, Сент-Кітс і Невіс, Єгипет і Туреччина стали країнами-лідерами зі зростання індустрії подорожей і туризму в 2018 році. Це зростання, своєю чергою, сприяло створенню додаткових робочих місць.

Висновки. Привабливий імідж України на міжнародній арені має створювати нова генерація кваліфікованих кадрів індустрії туризму, що примножать традиції української гостинності та забезпечать високий рівень обслуговування вітчизняних та іноземних туристів, який буде відповідати сучасним стандартам якості послуг. Це зумовлює суттєве зростання професійних вимог до кадрового забезпечення галузей туристичної індустрії, починаючи з підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, на яких покладено повнова-

ження з вирішення питань у сфері державного управління туризмом та курортами, закінчуючи підготовкою менеджерів, екскурсоводів, гідів-перекладачів та інших фахівців сфери послуг. Туристичний бізнес потребує від фахівців ґрунтовних знань та практичних навичок роботи на туристичних підприємствах, у готельному господарстві, мережах транспортних закладів, організаціях сфер розваг, страхування, торгівлі, громадського харчування та обслуговування. Фахівцям потрібно постійно досягати гармонії між глибокими теоретичними знаннями та досконалою практичною підготовкою. Лише високий рівень підготовки спеціалістів може забезпечити належну конкурентоспроможність українського туристичного продукту на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/101-perelik-galuzej-znan-i-spetsialnostej>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2007 р. № 1117 «Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2007-%D0%BF>.
3. Вища освіта в Україні у 2018 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vysh_osvita/arch_vysh_osvita.htm.
4. Вища освіта. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-70-125.html>.
5. Освіта в Україні. URL: <https://www.education.ua/colleges/?page=1&directions=472>.
6. Коніщева Н.Й. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів сфери туризму та курортів. *Вісник ДІТБ*. 2011. № 15. С. 158–167.
7. Destination-Ukraine: сколько Украина может зарабатывать на туризме. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/destination-ukraine-skolko-ukraina-mozhet-zarab-355991/>.
8. Економічний механізм державного регулювання туристичної сфери України / Н.А. Леоненко. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування* : електр. наук. фах. вид. Херсонського національного технічного університету. 2019. № 1. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
9. Розвиток туризму в Україні дасть більше робочих місць ніж підприємства. URL: <https://www.kalush-travel.com/rozvytok-turyzmu-v-ukrayini-dast-bilshe-robochih-mists-nizhprompidpryemstva-sheremeta/>.
10. Индустрия туризма в 2018 году: основные цифры. URL: <https://rusunion.com/industriya-turizma-v-2018-godu-osnovnye-cifry/>.